

enthusiastically working on new topics, together overcome difficulties and obstacles on the thorny path of science.

References:

1. Kryshchalsky A. Find your height. / Life Science. Luck young - . Ч. 16 (122)-Luck, 2002. - С. 4.

Отримано до друку 02.11.2015

УДК 378.1

Деркач О. А. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, кафедра педагогіки студент магістратури

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ АВТОНОМІЗАЦІЇ ВНЗ

В статті розглянуто сутність університетської автономії, проведено огляд та аналіз проблем, що накопичилися у вітчизняній системі вищої освіти, подолання яких несе в собі позитивні результати, а також надано певні рекомендації щодо формування університетської автономії як засобу вирішення системних проблем вітчизняної вищої освіти.

Ключові слова: університетська автономія, вища освіта, вищий навчальний заклад

В статье рассмотрено сущность университетской автономии, проведен обзор и анализ проблем накопившихся в отечественной системе высшего образования, преодоление которых несет в себе положительные результаты, а также предоставлены определенные рекомендации по формированию университетской автономии как средства решения системных проблем отечественного образования.

Ключевые слова: университетская автономия, высшее образование, высшее учебное заведение

In the article the essence of university autonomy, a review and analysis of the systemic problems that have accumulated in the national higher education system, to overcome which brings positive results, and provided certain recommendations for the formation of university autonomy as a means of addressing systemic issues of national higher education.

Keywords: university autonomy, higher education, higher education establishment

Актуальність проблеми. Однією з важливих історичних підвалин реформування системи вищої освіти та демократії в Європі є університетська автономія. Пліуралізм і життєздатність європейської системи освіти значною мірою завдячують тому, що однією з її базових складових є автономні університети. Реформа вітчизняної науки та освіти повинна відповідати сучасним потребам розвитку суспільства. А саме – забезпечувати модернізацію національної системи освіти шляхом підвищення якості і сприянню конкурентоспроможності вітчизняних освітніх послуг на європейському ринку[10].

Зміни, що відбулися в політичному, соціально-економічному та культурному житті України, її входження до світового освітнього співтовариства та розширення ідей щодо інтеграції в Європейський простір, а також запозичення світового досвіду управління процесами в сфері освіти призвели до певних змін в системі вищої освіти, яка протягом останніх років зазнала суттєвих змін. Її реформування вплинуло, перш за все, на якість знань студентів та їх ставлення до навчання у ВНЗ, відобразилось на оцінці діяльності науково-педагогічних працівників з боку громадськості та тих, хто вчиться. В студентів виробилося бажання отримувати та володіти найновішою інформацією із різних сфер життєдіяльності. Слід визнати, що освіта і наука є найголовнішим національним капіталом, який має посісти пріоритетне місце в структурі політики держави та інтересів громадянського суспільства[2].

Якщо функції управління вищими навчальними закладами зосереджено в державних установах, то відбувається жорстка уніфікація підготовки фахівців, що звужує їхні професійні горизонти, зменшує гнучкість реагування системи освіти на запити ринку праці тощо. У разі передачі управлінських функцій академічним структурам виникає загроза ізоляції університетів від суспільства. Міжнародні та європейські документи пропонують вирішувати цю дилему шляхом посилення суспільного контролю за якістю освіти, оптимізації й певної децентралізації управління вищою освітою. У Всесвітній декларації про вищу освіту вказано: “Вищим навчальним закладам має бути надана автономія в їхніх внутрішніх справах, однак така автономія має супроводжуватися чіткою і прозорою підзвітністю урядові, парламентові, студентам і суспільству в цілому”[8, с.13]. У названому документі зазначено: “Потужну силу керування перетвореннями закладено в партнерстві та зв’язках між зацікавленими сторонами – особами, відповідальними за розробку політики на національному й інституційному рівнях, викладацьким складом та іншими співробітниками, дослідниками і студентами. Ключова роль у цьому процесі належить також неурядовим організаціям. Таким чином партнерство на основі спільних інтересів, взаємної поваги і довіри має бути основним методом оновлення вищої освіти”[8, ст. 13].

Стан дослідження проблеми. Короткий огляд системи вищої освіти України представлений в основних положеннях теорії освітніх систем та їх розвитку, концепції освіти, навчання і виховання (В. Андрущенко, В. Бех, О. Бондаренко, Я. Болюбаш, В. Журавський, М. Згуровський, І. Зязюн, Л. Кондрашова, К. Корсак, Ю. Маліновський, С. Сисоєва та ін.); положеннях філософії освіти (В. Андрущенко, В. Бех, І. Зязюн, В. Кремень та ін.);

Конституції України, законах України "Про освіту" (1996), "Про вищу освіту" (2002; 2014), наказі МОН "Про затвердження програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 р.р." (2004); Указах Президента України "Про основні напрями реформування вищої освіти України" (вересень 1995 р.), "Про заходи вдосконалення системи вищої освіти" (лютий 2004 р.), державній програмі "Освіта" ("Україна XXI століття") (1993 р.); Нормативна база, 2004; статтях у фахових виданнях (Андрущенко В. Проблема входження української університетської освіти в європейський освітній простір, 2012; Богачевська І.В. Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні : аналіт. зап. НІСД при Президентові України та ін.

Метою даної публікації є розкриття суті окремих реформ у сфері вищої освіти України в контексті процесів автономізації. **Завданнями** – розглянути досвід впровадження окремих реформ у сфері вищої освіти України; доведення їх впливу на життєдіяльність суспільства.

Результати дослідження. Реформування та оновлення системи вищої освіти України варто здійснювати з урахуванням життєвих циклів нововведень, специфіки часу. Для вищої освіти актуальним є виклик глобалізації, у тому числі й у вигляді нових ідей і технологій. У результаті фактором ризику стають нездатність управляти потоком запозичених інновацій, заміна курсу євроінтеграції в освіті практиками імітації. Система освіти України є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального та економічного розвитку суспільства. Вона здобувається людиною у результаті послідовного, системного, цілеспрямованого засвоєння знань, забезпечуючи всебічний розвиток людини як особистості.

Вища освіта розвивалася й реформувалася переважно за завданням державного розвитку й сприймалася як невід'ємний структурний елемент державного устрою. З огляду на це вона потребує удосконалення та адаптації до загальноєвропейських стандартів, що неможливо без відповідного сприяння з боку держави, тому необхідна поступова й масштабна реформа вищої освіти в країні, за якої держава й університети на основі партнерства сформують її прогресивну модель.

Забезпечення реформування вищої освіти в Україні ґрунтується на визначених Конституцією України, Законами України, Указами Президента України, Постановами Кабінету Міністрів України. В оновленому Законі України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII 2014 р. вказано, що він "... встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи вищої освіти, створює умови для посилення співпраці державних органів і бізнесу з вищими навчальними закладами на принципах автономії вищих навчальних закладів, поєднання освіти з наукою та виробництвом з метою підготовки конкурентоспроможного людського капіталу для високотехнологічного та інноваційного розвитку країни, самореалізації особистості, забезпечення потреб суспільства, ринку праці та держави у кваліфікованих фахівцях" [5, с. 1]. Оновлений Закон відрізняється від попереднього Закону "Про вищу освіту" (2002 р.) спрямованістю на функціонування в умовах ринкової економіки, орієнтованістю на якість надання та отримання освітніх послуг, принципово новими підходами до

проведення та оприлюднення результатів наукових досліджень, захисту дисертацій тощо. Він "... має повною мірою унормувати національну систему забезпечення якості вищої освіти, що відповідає принципам Болонського процесу та Стандартам і рекомендаціям щодо забезпечення якості в ЄПВО" [3, с. 16].

Автономія є одним із трьох основоположних принципів діяльності європейських університетів. Тема автономії широко дискутується в Європі та набуває особливого значення, тому в українських вищих навчальних закладів є можливість проаналізувати величезний досвід європейських університетів з питань автономізації, а також запозичити його та втілити у вітчизняну систему вищої освіти.

Основним завданням реформування вищої освіти в Україні, на наш погляд, має бути підвищення її якості в контексті світових та європейських стандартів. Виходячи із основних засад європейської вищої освіти, сформульованих в Великій Хартії Університетів[1], Болонській декларації та Левенському комюніке, а також трактуючи мотивацію до навчання як основний чинник прогресу освіти, вважаємо за доцільне проведення у її галузі таких реформ.

Вихідною передумовою реформування вищої освіти та наближення її до європейських стандартів має стати розширення автономії вищих навчальних закладів, яка згідно з оновленим Законом України "Про вищу освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII 2014 р повинна реалізовуватись як в освітньо-науковій (самостійне визначення напрямів наукових досліджень, вироблення навчальної програми тощо), так і в фінансовій сфері (фінансовий тип автономії означає, що пріоритетні напрями підготовки спеціалістів у ВНЗ повинні функціонувати на засадах самоокупності). Університетська автономія проголошується найвищою цінністю у Великій Хартії Університетів; саме університети є основними суб'єктами інтеграції у рамках Болонського процесу. Вони ж є однією з найголовніших підвалин незалежного громадянського суспільства в країнах Західної Європи. Розширення автономії вищих навчальних закладів, у контексті якої найважливіше місце посідає принцип самоокупності пріоритетних напрямів підготовки спеціалістів, на наш погляд, дозволить, з одного боку, наблизити українську вищу освіту до європейських взірців, а, з іншого, - скоротити видатки держбюджету на дотаційні, неефективні ВНЗ. Під самоокупністю ВНЗ розуміємо, що державне фінансування повинне залежати від відсотка працевлаштованих за спеціальністю його випускників в межах квоти державного замовлення, а навчання решти його студентів, які за підсумками зовнішнього незалежного оцінювання та вступних випробувань, не потрапляють у дану квоту, повинне здійснюватись на платній основі[4].

Отже, на сьогоднішній день реальними кроками щодо реформування системи вищої освіти України, вирішення питання автономізації ВНЗ в Україні є прийнятий 01.07.2014 р. Закон України «Про вищу освіту». В даному законі визначаються права вищого навчального закладу щодо змісту його автономії і вони не можуть бути обмежені іншими законами та нормативно-правовими актами. Автономія вищого навчального закладу орієнтована на один із принципів державної політики у сфері вищої освіти, що трактується як

«розвиток автономії вищих навчальних закладів та академічної свободи учасників освітнього процесу. Автономія вищого навчального закладу зумовлює необхідність таких самоорганізації та саморегулювання, які є відкритими до критики, служать громадському інтересові, встановленню істини стосовно викликів, що постають перед державою і суспільством, здійснюються прозоро та публічно»[6].

Очевидним є те, що для повного переходу вищих навчальних закладів до автономії європейського зразка необхідний певний проміжок часу, щоб ВНЗ мали змогу провести підготовчу роботу, яка передбачає ознайомлення науково-педагогічних працівників і студентів із основними постулатами університетської автономії та розглянути механізми управління вищим навчальним закладом в умовах автономії.

Позитивним є той факт, що на законодавчому рівні питання автономізації вищих навчальних закладів вирішено, і тому є можливість користуватися цією перевагою та розвивати систему вищої освіти України в європейському напрямі.

Станом на сьогодні система вищої освіти України адаптується до норм, стандартів і принципів Європейського простору щодо вирішення завдань з підвищення якості, забезпечення процесу мобільності студентів і викладачів, посилення університетської автономії тощо. Розглядаючи перспективи адаптації вникаємо у комплекс пов'язаних з цим проблем: не достатнє розуміння пріоритетів Болонського процесу, усвідомлення у кожному конкретному випадку свого місця в ньому, залучення до викладання у вищих навчальних закладах учених науково-дослідних інституцій, забезпечення соціального контексту вищої освіти, збалансованості між попитом і пропозицією на ринку праці та ін.

Важливим принципом розвитку вищої освіти є принцип її модернізації, який орієнтує на розвиток співробітництва, усвідомлення диплома про вищу освіту як свідчення справжньої професійної кваліфікації, а не як формального підтвердження рівня освіченості особистості. Важливо усвідомлювати, що "Диплом фахівця, отриманий в межах освітніх закладів є своєрідним сигналом роботодавцю щодо того, на яку позицію претендує індивід при входженні на ринок праці" [6, с. 42].

Богачевська І.В. надає рекомендації щодо формування університетської автономії як засобу вирішення системних проблем з реформування вітчизняної вищої освіти Європейський і світовий досвід свідчить, що адміністрування та керування вищими навчальними закладами має засновуватися на визначальних принципах поваги до інституційної автономії та академічної свободи; відкритості й прозорості; суспільної відповідальності. Вона вказує, що "На законодавчому рівні необхідно передбачити і належним чином регламентувати процедуру формування у вищих навчальних закладах незалежних наглядових рад (в які входитимуть як особи, призначені державою, так і делеговані трудовими колективами), запровадження вікового цензу на обіймання керівних адміністративних посад тощо"[7, с.3].

За участі університетської спільноти доцільно скоординувати роботу з вироблення і подальшого впровадження загальноукраїнських,

стандартизованих у межах профілю ВНЗ чітких критеріїв для рейтингів, згідно з якими буде проводитись відкрите і прозоре затвердження річного кошторису навчальних закладів та звіт про його виконання, визначення пріоритетів і розподіл фінансування, встановлення персональних надбавок фахівцям, преміювання та заохочення наукових і педагогічних колективів. Суспільна відповідальність вищих навчальних закладів щодо забезпечення належної якості освітніх послуг повинна стимулюватися не лише міністерськими перевітками, а й регулярним проведенням єдиного всеукраїнського рейтингу ВНЗ, основним критерієм якого мають бути працевлаштування випускників за фахом та відгуки роботодавців. Цей рейтинг має впливати на збільшення державного фінансування ВНЗ і широко оприлюднюватися ЗМІ. Контроль якості освітніх послуг.

Реальний вихід українських університетів на європейський ринок освітніх послуг має відбуватися шляхом забезпечення відповідного рівня якості освітніх послуг. В Законі України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. передбачено те, що система забезпечення якості вищої освіти в Україні складається із:

1) системи забезпечення вищими навчальними закладами якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (система внутрішнього забезпечення якості);

2) системи зовнішнього забезпечення якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів та якості вищої освіти;

3) системи забезпечення якості діяльності Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти і незалежних установ оцінювання та забезпечення якості вищої освіти[6, с.15].

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) – один з органів управління у сфері вищої освіти з достатньо серйозними регуляторними та контрольними функціями, створення якого передбачене Законом України “Про вищу освіту” від 01.07.2014 р. Його створення можна розглядати як один із найважливіших кроків реформування вищої освіти в нашій країні. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти є постійно діючим колегіальним органом з питань реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти. Національне агентство як постійно діючий колегіальний орган та Секретаріат Національного агентства становлять єдину систему органів, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти.

Аналіз Європейських стандартів забезпечення якості вищої освіти дозволяє виділити основні вимоги і напрями, які стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення, а також діяльності самих агенцій по забезпеченню якості:

- чітке визначення політики і пов'язаних з нею процедур забезпечення якості;
- стратегія, політика, процедури і виконавці повинні мати визначений офіційний статус;
- формулювання і оприлюднення і послідовне дотримання критеріїв, на яких повинна базуватись будь-яка діяльність із забезпечення якості.

- відповідність доступних ресурсів поставленим цілям та процедурам їх реалізації;
- участь у процесах забезпечення якості усіх зацікавлених сторін;
- регулярний моніторинг і звітність;
- публічність і доступність усієї інформації з питань забезпечення якості освіти.

Виконання вказаних вимог передбачає здійснення наступних заходів:

1. Розробка рекомендації щодо запровадження національних Стандартів та Рекомендацій для забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

2. Створення системи акредитацій та Національного освітнього акредитаційного центру.

3. Підвищення міжнародного рівня участі України у зовнішній системі забезпечення якості.

4. Розробка та запровадження правових механізмів участі роботодавців в процедурі контролю та суспільної відповідальності за якість вищої професійної освіти.

5. Підвищення рівня участі студентів у національній системі забезпечення якості.

6. Запровадження постійно діючого моніторингу якості вищої освіти з урахуванням світового, європейського та національного досвіду.

7. Удосконалення рейтингової системи оцінювання результатів діяльності вищих навчальних закладів як інструментів управління якістю вищої освіти.

8. Запровадження і розвиток практики забезпечення доступності і прозорості інформації з питань забезпечення якості у вищій освіті на всіх рівнях: окремого ВНЗ, національному та міжнародному рівнях[9].

За відсутності автономії університетів зростає загроза посилення політичного впливу на їхнє управління. В таких реаліях Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України разом із органами університетського самоврядування варто погодити принципи формування складу і повноваження наглядових структур у ВНЗ та закріпити їх на законодавчому рівні. Важливо щоб у наглядових радах була вагома частка представників державної влади, адже в умовах недостатнього розвитку університетського самоврядування необхідно забезпечити втілення загальнодержавної стратегії розвитку освіти, а також прозорість та демократичність навчального процесу.

Висновок. Реформування вищої освіти в Україні в напрямі автономізації необхідно визначати з урахуванням більш глибокої інтеграції вищого навчального закладу з економікою, процесом розвитку суспільства, ринком праці, що повною мірою дозволить нам вирішити питання забезпечення її якості, задоволення потреб національної економіки, соціальної справедливості, а також на цьому фоні побудувати сучасну систему вищої освіти, яка зможе конкурувати із будь-якою з світових систем, а головне дасть змогу залучити до управління освітою ініціативних науковців.

Розглянувши сутність університетської автономії та виокремивши проблеми, що накопичилися у системі вищої освіти в Україні можна надати

певні рекомендації щодо формування університетської автономії як засобу вирішення системних проблем вітчизняної вищої освіти. Перш за все необхідно звернути увагу на якість освітніх послуг, що є перспективою виходу на європейський рівень системи освіти, підвищити конкурентоспроможність та рівень освітніх послуг, а також внести зміни в кадрову політику ВНЗ, матеріально-фінансове забезпечення ВНЗ, визначення пріоритетів і розподіл фінансування, преміювання та заохочення наукових і педагогічних колективів.

Список використаних джерел:

- 1.Хартія університетів України: академічні свободи, університетська автономія та освіта : [створена на Міжнар. конф. “Ольвійський форум–2009” у Ялті 11–15 черв. 2009 р.] // Освіта України. – 2009. – 10 лип. – С. 5.
2. Луговий В. Якість вищої освіти: виклик для України [Текст] / В.І. Луговий , Таланова Ж. В. // Вища освіта України: Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України у контексті Болонського процесу». У 2-х т. Т. 1. – 2012. – № 3 (додаток 2). – 134 с. – С. 5–9.
3. Коломінський Н.Л. Психологія менеджменту в освіті (соці- 8 Концепція Державної програми розвитку освіти на 2006–2010 роки: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України 12 липня 2006 р. № 396-р. // Офіц. вісн. України. –Г.С. Костюка АПН України. — К., 2001. – 37 с.
4. Андрущенко В. Проблема входження української університетської освіти в європейський освітній простір // Рідна школа - 2012. - №1-2. - С. 3-8
5. Луговий В.І., Таланова Ж.В. Забезпечення якості в європейському просторі вищої освіти / В.І. Луговий, Ж.В. Таланова // Історико-педагогічні студії: Науковий часопис /гол. ред. Н.М. Дем'яненко – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – С. 7-20.
6. Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст.2004).
7. Богачевська І.В. Автономізація університетів як складова реформи вищої освіти в Україні : аналіт. зап. НІСД при Президентові України [Електронний ресурс] / І.В.Богачевська. – Режим доступу : <<http://www.niss.gov.ua/articles/895/>>.
8. Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи і практичні заходи. – Париж, 1998. – С. 9.
9. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area // www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf.
10. Trends V: Universities sharing the European Education Area // http://www.startaid.com/review/4680054/Trends_V_universities_shaping_the_european_higher_education_area-pdf.

Отримано до друку 24.11.2015